

I det hele set er bogen en fornøjelse, som kun kan anbefales. Den er fyldt med store illustrationer, som giver en visuel nydelse. Den inspirerer også til at tænke videre. Kolonialhistorien ses i denne bog åbenbart kun som noget, der angår de varme lande. Grønland – som fembindsværket om den danske kolonialhistorie har helliget et helt bind – bliver ikke nævnt. Men faktisk er Grønland jo det sted, hvor den danske kolonialhistorie har levet længst, og derfor savner jeg det i denne bog. Og jeg ved, at nogle sønderjyder også har været i Grønland. Deres historie mangler at blive fortalt.

Jeg vil desuden gerne tilføje et aspekt, der kunne være behandlet, nemlig den tidligt afbrudte kolonialhistorie, som Danmark og Tyskland har til fælles. Andre lande, som havde en større og længere kolonialhistorie som Storbritannien eller Frankrig, har åbenbart haft nemmere end Danmark og Tyskland ved at integrere kolonialhistorien i deres historie og lade den blive en del af deres historie, selvom den er fyldt med mørke og grufulde historier. Hvorfor har lande med en „lille“ kolonialhistorie det sværere med deres koloniale fortid? Er det, fordi de er mere åbne for historiens mørke sider, som man stadig fortrænger i England og Frankrig?

Martin Rheinheimer

| ANNE KATRINE GJERLØFF & ANETTE FAYE JACOBSEN: *Da skolen blev sat i system 1850-1920. Dansk Skolehistorie 3. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år*, red. Charlotte Appel & Ning de Coninck-Smith, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2014, 446 s., 399,95 kr.

Fembindsværket *Dansk Skolehistorie. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år* var en milepæl i dansk skole- og samfundshistorie, da det udkom i anledning af grundskolens jubilæum i 2014, og vil givet de næste mange årtier være det grundværk, som forskere konsulterer. Tredje bind af *Dansk Skolehistorie* dækker, som titlen peger på, den formative periode, hvor folkeskolen fik navn og grundlæggende form, og er, som forfatterne også gør opmærksom på, en af de mest beskrevne i dansk uddannelseshistorisk forskning. Der er desuden tale om en periode, hvor dansk uddannelseshistorisk skrivning tog form med Joakim Larsens ikoniske *Bidrag til den danske folkeskoles historie* (1893-99), som indtil det fembindsværk, hvis bind 3 er genstanden for denne anmeldelse, var et nøglereferenceværk på området. Larsens værk havde selskab af en gryende faglitteratur i form af publikationer om undervisning og undervisningslære, der til tider både indeholdt historiske afsnit og komparative afsnit om skolen i andre lande, en litteratur, der rettede sig mod såvel den ambitiøse og kaldsengagerede lærer som mod andre

skolefolk så som politikere og pædagogisk interesserede teologer og filosoffer. Der er med andre ord tale om en periode, hvor statens grundskole, som vi kender den i dag, blev sat i system – i statsligt system – men også om en periode, hvor skolen kom under faglig beskrivelse, samtidig med at den stat, skolen i stigende grad systematisk blev skole for, selv blev sat i system og fik form som nationalstat med demokratisk styreform. Den eksisterende forskningslitteratur om denne periode er, hvad angår skolen og det samfund, den udviklede sig i, dermed omfattende. Det samme gælder kildegrundlaget, hvoraf nogle kilder selv havde fagligt-videnskabelige ambitioner, og hvor et langt mindre udforsket materiale udgøres af f.eks. bygninger og erindringer fra skolens aktører. I tråd med de foregående bind har ambitionen med bind 3 været både at trække på den eksisterende forskning og selv levere et ny forskningsmæssigt bidrag, en udfordrende opgave, hvad angår særligt denne periode, men lad det være sagt med det samme: Det lykkes.

Som det samlede værks undertitel angiver, er det overordnede metodologiske greb, som forfatterteamet bag skolehistorien har haft som ambition at anvende, at skildre skolen med udgangspunkt i et hverdagsperspektiv og dermed søge at give stemme til elever, lærere, forældre og at zoome ind på skolens erfarede og kropsligt-materielle hverdag. Uden at det metodologiske kapitel i bindets slutning er eksplicit om det, fornemmes en klar inspiration fra den ny-materielle og affektive vending, der ikke mindst siden udgivelsen i 2014 har vundet frem inden for de historiske discipliner. Uden at overskygge håndværket skal bind 3's succes med at sætte sit særlige perspektiv på en allerede rigt beskrevet periode ikke mindst ses heri. Man kan også sige det således, at bindet uden at undervurdere den centrale politisk-administrative historie i perioden netop formår at se perioden i et nyt perspektiv ved at vende sig mod skolen som praktisk, fysisk, kropsligt og erfaret fænomen. Med afsæt heri skildres de bevægelser, denne institution gik igennem i form af politiske kampe, administrativ udbygning af staten og fremvæksten og institutionaliseringen af human- såvel som naturvidenskabelig beskæftigelse med skole og uddannelse, børn og barn-dom. Det politiske, det administrative og det videnskabelige skildret som hverdagens vilkår og kontekst.

Bindets struktur er en blanding af systematik og sprælsk fortælling, der netop også klogt tillader sig afvige fra systematikken. Fem nøglenarrativer af betydning for perioden fremlægges fra begyndelsen: Hvordan Grundloven af 1849 og den forudgående kommunale lovgivning skabte rum for nye politiske aktører og ikke mindst skabte betingelser for den kommunale og lokale agens på skoleområdet, som stadig er et markant træk ved folkeskolens praksis i nutiden. I forlængelse heraf: Hvordan der er tale om et spændingsfelt mellem mangfol-

dighed og central systematisering i denne periode af skolens historie. Hvordan samfundsmæssige forandringer i forholdet mellem religion og staten som nation også udspillede sig igennem skolen; at der er tale om en periode, hvor en egentlig lærerstand blev til med selvstændig kalds- og professionsbevidsthed og med foreninger, egen faglitteratur og dermed uddannelsespolitisk profil, herunder hvordan lærerinder blev en stadig mere markant del af den danske skole. Og endelig hvordan nye eksperter og gryende uddannelsesvidenskab i form af ikke mindst psykologi begyndte at præge skolens udvikling i perioden.

I forlængelse af og nogle gange på tværs af disse nøglelinjer tager fortællingerne form i tematisk opdelt kapitler, der hver især dækker hele perioden: Land- og byskoler, religion, mindretal og kolonier, literacy, lærerinder og kvindefag etc., på tværs af hvilke fem lokaliteter dukker op, de samme fem, som er gennemgående i de øvrige fire bind. Her møder vi f.eks. skoler på vej fra almueskole til sammenhængende folkeskole i Hjallese, i dag en forstad til Odense. Ad denne vej viser bindet også klart, hvordan sogneråd og kommuner var yderst centrale for udviklingen af den moderne stat, herunder dens skole.

Slutresultatet bliver, at en periode, der så let kunne være skildret som primært en uddannelsespolitisk reformhistorie set ud fra centrale rigsdags- og ministerielt initierede kampe, bliver en rig samfundshistorie (snarere end en statshistorie), hvor spændingsfeltet og potentialet mellem institutionshistorie og barndomshistorie frugtbargøres.

Ingen valg er uden omkostninger. Det gælder også valgene i *Da Skolen blev sat i system*. Den mere socialt orienterede videnshistorie får mindre plads, så der er grænser for, hvor meget der går ind i, hvilke betydninger den gryende videnskabeliggørelse af skolegang og børn fik for skolen og dens aktører. Forfatterne viser dog klart, hvordan en gryende efterspørgsel på specialister tog form i denne periode og også, hvordan dette ikke altid havde den store effekt på skolens hverdag, men er mindre interesseret i at vise beskaffenheden af de *blueprints*, der blev til i perioden, og som kom til at lægge linjer ud for skolens fortsatte udvikling. Vendingen mod *history of knowledge* og *social intellectual history*, som ellers internationalt har været på vej frem i uddannelseshistorisk forskning, er således ikke bindets hovedambition. Det samme gælder kontekstualiseringen af dansk skolepraksis og skolepolitik i international og transnational sammenhæng. Vi hører om interessen for Dewey, Spencer, Fröbel og Montessori, og vi hører om de nordiske ambitioner i særligt lærernes skolepolitiske involvering, men det bliver aldrig hovedtråde i fortællingen, og der går ikke i dybden med det. Men man kan ikke alt, og som læser – det være sig forsker eller almindeligt interesseret læser – får man så meget andet. Særligt er jeg glad for bindets bidrag til forståelsen af læreres og lærer-

foreningernes rolle i forandringerne af forholdet mellem religion og skole i perioden. Her viser forfatterne forbilledligt, hvordan diskussioner, der foregik blandt politikere, kirkefolk og i academia, ofte tog sig anderledes ud i et lærerperspektiv. Fra lærerside var – som det også har været tilfældet i skolens senere historie – interessen oftere drevet af spørgsmålet om børnevenligheden af f.eks. lærebøger end styret af synspunkter for eller imod katekese – forkyndelse – i skolen, der ellers over hele Norden fra slutningen af 1800-tallet var et af tidens politiske spørgsmål. Her som i mange af bindets andre nedslag og fortællinger viser forfatterne, hvor givtigt det er, når uddannelseshistorien forfølger, hvad politologen Michael Lipsky har kaldt et *street level* perspektiv – perspektiver fra hverdagslivets og den daglige praksis' aktører, ikke mindst når det sættes i spil sammen med centrale politiske og samfundsmæssige forhold – f.eks. forandringen af synet på barnet og barnet som arbejdskraft.

Da skolen blev sat i system 1850-1920 er velskrevet og et ordentligt overblikarbejde, der formår at appellere til den bredt interesserede læser, understøttet af en yderst velgennemført billedredaktion, samtidig med at værket bidrager med nye forskningsperspektiver, som de kommende årtiers forskning kan bygge videre på, støtte sig til, udfordre og blive udfordret af.

Mette Buchardt

| PETER HERTEL RASMUSSEN: *Den danske Tysklandsbrigade 1947-1958*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2019, 460 s., 398 kr.

Den tidligere mangeårige medarbejder i Udenrigsministeriet Peter Hertel Rasmussen har skrevet et autoritativt pionerværk om Den danske Tysklandsbrigade 1947-1958. Der er tale om en grundig og på mange måder lige-ud-ad-landevejen historisk undersøgelse, der følger de skiftende politiske motiver for brigaden og de forskellige roller, den udfyldte i det bredere inden- og udenrigspolitiske billede. Hertel Rasmussens velskrevne bog præsenterer det store – og for størstedelen ikke tidligere behandlede – materiale klart og koncist med blik for den sigende detalje og med et stænk af underspillet humor.

Undersøgelsen falder i to hoveddele. Den første og længste omhandler beslutningen i 1945 om Tysklandsbrigadens oprettelse som støtte til den britiske besættelsesmagt og følger brigaden gennem de første omskiftelige efterkrigsår præget af dansk og europæisk opbrud frem mod Atlantpagtens oprettelse i de første måneder af 1949.

Anden hoveddel følger udviklingen fra medlemskabet af Atlantpagten og flytningen i 1949 af Tysklandkommandoet fra Ostfriesland nær